

INFÖR VALET

DET andra världskriget har snart rasat i tre hela år. Om man ville jämföra läget nu med motsvarande tidsläge under förra kriget, ha vi att gå tillbaka till 1917. Det finns både likheter och olikheter mellan det året och 1942.

Då som nu hade vi en tillsnörpt utrikeshandel, som för var dag stötte på nya hindersmål; då som nu hade vi felslagna skördar, livsmedelsbrist, ransoneringar, »government by commissions», surrogattillverkningar, vedhuggning, prisstegring, ökad brottslighet och ett ivrigt partitagande i de stora makternas krig. Men då kunde vi genomkämpa kriget utan nämnvärda skattestegringar; nu måste vi trots mellankrigstidens välständsstegring men till följd av statsmaktens expansion och ansprakens tillväxt genast från början dra åt skatteskraven till det oanade och ändock — främst på grund av de oerhörda beredskapskostnaderna — vigiler oss fram genom att övervältra flera miljarder av utgifterna på framtiden. Då var kommissionsväsendet något nytt och oprövat; nu ha vi den tidens rön på gott och ont och medarbetsviljan hos näringslivets undan för undan uppbyggda organisationer att profitera av vid den ofrånkomliga planushallningen. Då fanns det ett utbrett vulgärdemagogiskt, ibland gulaschvräkigt förakt för »kommissionseländet»; nu ha kommissionerna rönt mycken förståelse och erkänsla såväl från allmänheten som från gruppintressen. Då grasserade, ja nästan förhärligades en anda av illojalitet och sabotage; nu råder — eller radde åtminstone länge — en allmän strävan att efterlikna andra folks uppoffringar, att visa samhällsanda, att känna sig förpliktad av tvångsingripanden, att inte sko sig på andras bekostnad, fastän många tecken på sistone dessvärre förebåda insteget av förra krigets moraliska uppluckring och osolidariska egoism. Då kände vi oss snart säkra på att ej behöva sugas in i krigets virvlar; nu och framför allt sedan kriget hemsökt även våra nordiska grannländer stå vi ännu varje timma i full beredskap, mötande varje ny fas i storkriget med stigande ängslan. Då utkämpades djupgående konstitutionella strider, som till slut söndrade nationen och rent av frammanade revolutionära stämningar; nu bekänner

sig det överväldigande folkflertalet i ett nationellt återuppvaknande till samma folkstyrelseideal. Då, säkerligen just i tron på de yttre farornas avtagande styrka, bröto vi snart »borgfreden», då hängävo vi oss at de hätskaste, mest upprivande och mest smaskurna partifejder, och då strandade konungens försök 1917 att förmå partierna till regeringssamverkan; nu har borgfreden beseglats genom de fyra stora partiernas samlingsministär och dess kvarstående önskas numera allmänt så länge trycket utifrån ej lättat.

Man skulle kunna fortsätta och säga: Då upplevde vi, mitt under brinnande krig, en av de häftigaste valstrider Sverige någonsin haft; nu gjorde vi 1940 års andrakammarval till en i sin art enastående nationell enighetsmanifestation, och sannolikt komma årets kommunalval att i stort förlöpa i allvarets, självdisciplinens och sammanhållningskravets tecken.

Men trots denna grundton blir årets valstrid nog inte 1940 års helt lik. Så ha ytterlighetspartierna fått mera luft under vingarna. Båda polernas grupper vilja vegetera på missnöjet med dyrtiden och knappheten. Bägge — lika ofria utifrån — säga sig företräda den fria, »systemlösa» opinionen. Ingendera känner några skrupler. Kommunisterna dra växlar på Sovjets motståndskraft, som onekligen hört till krigets stora överraskningar och som särskilt i många arbetares ögon förlänat vår hemmabolsjevism ett större verklighetsvärde, likgiltigt sedan hur oförtjänt denna det Linderothska sällskapets värdestegring i realiteten är. På den andra kanten har spekulationsivern tilltagit i mån av de tyska vapnens jätteframgångar. Sannolikt vill man på detta håll dock inte heller i år låta räkna sig och blotta en anslutning, som väl i ringhet skulle tävla med Nasjonal Samlings. Men man har alltid möjligheten att lägga ut underjordiska minor, att så split och misstroende, att skapa olust.

Även inom andra grupper rör det sig mer än 1940. Särskilt i vissa offensivt lagda jordbrukarkretsar vill man slå mynt av det onekligen olyckliga förhållandet att de hittillsvarande statliga tvångsätgärdena mestadels riktat sin udd mot jordbruksproducenterna. Skärpan i tonfallen från dessa läger kan också finna sin förklaring i ivern att förebygga ett tredje nederlag för bondeförbundet; detta parti, för vilket landsbygdens avfolkning betyder en ständig fara för röstminskning, har i denna partistatiska tid alltid ett behov att slå in kilar i andra partier, så framt det vill bevara sin numerär. Man frågar sig vidare, hur hållfast den

nationella fronten bland tidigare tvehågsna arbetare numera är inför kommunisternas allt självsäkrare agitation. Även beträffande strömningarna inom medelklassen — de senaste valens känsligaste och rörligaste grupp — rör man sig med många frågetecken. Och slutligen har man att beakta de fyra unga årskullar, som i år få rösträtt; förvisso kommer enbart deras inrykning i valmanskåren att öka partiernas aktivitet.

Troligt är att beredskapsstämningen från 1940 så tröttkörts att det procentuella valdeltagandet trots de nya underlättande röst-
avlämningsbestämmelserna kommer att nedgå något i år.

Den första problemställningen vid höstens val blir för eller emot ansvarets och samarbetets politik. Komma de grupper och kandidater, som mest lojalt sökt fylla sin uppgift, att få fortsatt stöd eller komma de att få stå tillbaka för de skrävlande? Nagot alternativ till den nuvarande regeringspolitiken finnes faktiskt inte uppställt från något mera betydande håll, och ur den synpunkten kan valet näppeligen åstadkomma några rubbningar. Men även små förskjutningar kunna ha signifikativ betydelse. På allt det självberöm, som på senare år — i många fall med rätta — slösats på den svenska folkstyrelsen, skulle det likväl vara ett ganska betänkligt svar, om väljarna, i ren desperation eller av pur olust och fåkunnighet, tydde sig till riktningar eller listor, vilka inte representera något annat program än det negativa missnöjets eller de storordiga men verklighetsfrämmande projektens.

Det andra stora problemet är, om årets val komma att gå i 1930-talets förlegade tecken eller inte. Det är fara värt att så blir fallet och att röstningen återigen för många kommer att bli en reflektorisk men reflexionslös vanehandling, betingad av yrkesintressen eller andra ingrodda föreställningar. Ej heller detta skulle rimma sig väl med idealbilden av ett fritt folkstyre. Frågan kompliceras emellertid denna gång därav, att partierna ej gärna kunna dra upp fasta konturer för en framtid, vars förhållanden alltigenom äro ovissa. Om de nu avstå från att lova guld och gröna skogar eller att uppställa tvärsäkra och doktrinära framtidsanvisningar, måste det räknas dem till förtjänst. Det aktuella programmet måste just nu ändock bli alla ansvarskännande krafters samarbete för att gemensamt lösa krigstidens och efterkrigstidens tvingande ekonomiska och sociala problem. Men trots allt gäller valet för mycket för att det skall ske blott vanemässigt eller tillbakablickande. Mer än någonsin

förtjäna framtidens uppgifter beteckningen skickelsedigra. Man kan peka blott på några fundamentala frågor: Skall den nuvarande försvarsviljan, manifesterad i årets imponerande enighetsbeslut om femårsplanen, motstå mångas alltjämt kvardröjande, ofta rent ideella antimilitarism och pacifism? Vilka ansträngningar och offer bli nödvändiga för att återställa jämvikt i statsfinanserna? Hur skall förhållandet mellan staten och organisationerna samt mellan de senare och de enskilda regleras? Är det tänkbart att återvinna landets ekonomiska välstånd utan att det enskilda initiativet och ansvaret åter blir utvecklingens drivkraft? Hur skall den individuella friheten kunna förenas med den nutida, allt mer expansiva statsmakten? Skall framtidens socialpolitik följa hittillsvarande principer och blir det tänkbart att undgå att göra nya krafttag för familjen och det uppväxande släktet? Med vilken takt blir det möjligt att kulturellt höja landsbygden eller att förbättra en allmännare yrkesutbildning? Och hur skall samhällsarbetet organiseras för att icke enbart socialgruppernas kvantitativa styrka utan även samhällets eget intresse av allas medansvar får bli utslagsgivande? Och även många stora kulturfrågor, som just nu trängts i bakgrunden, kunna snarare än man nu anar, inifrån eller utifrån, aktualiseras till stora stridsfrågor. Hur många av alla dessa framtidsproblem komma i år att bli föremål för väljarnas eftertanke i konkurrensen med dagens kris- och misstämningar? Ändock blir årets val avgörande på första kammarens (successivt förnyade) sammansättning för ett helt årtionde framåt.

I ett hänseende kan årets val ej lämna mer än ett resultat: en överväldigande folkmening vill fullfölja den hittillsvarande utrikespolitiska kursen. Däröfver behöva inga misstroagna utländska askadare sväva i tvivelsmål. Men under de närmaste åren kan hela den nordiska frågan rullas upp på fullaste och skyndsammaste allvar. Väljarna ha i dagens läge knappast några möjligheter att i denna meddela en mening eller att ge direktiv. På detta liksom så många andra områden just nu har blankofullmakten åt de valda satts eller måst sättas i system.